

نگرش فلسفی - ۱۴

نوشته

شیخ عبدالله گیلانی

ترجمه و شرح

سعید رحیمیان

دانشیار دانشگاه شیراز

حل پارادوکس‌های منطقی

ترجمه، تحریر، شرح و تکمیل

رسالة التشکیکات المنطقیه

نگارخانه

نشر نگاه معاصر

فهرست تفصیلی

- ۷ ..... مقدمه‌ی مترجم
- ۹ ..... مقدمه‌ی مؤلف

الف. مباحث تصور و تعریف

- ۱۱ ..... تصور و تصدیق
- ۱۱ ..... تشکیک ۱/۱: عدم استفاده تصدیق از تصور
- ۱۲ ..... تشکیک ۲/۱: ذیل مقوله تصور قرار دادن شک و خیال
- ۱۴ ..... تشکیک ۳/۱: عدم تحقق دلالت تضمنی بدون مطابقی
- ۱۵ ..... تشکیک ۴/۱: تصور محال‌الوجود
- ۱۷ ..... تشکیک ۵/۱: تصور نسبت
- ۱۹ ..... تشکیک ۶/۱: اعتبارات سه‌گانه ماهیت
- ۲۰ ..... تشکیک ۷/۱: بدیهی بودن برخی تصورات

جزئی و کلی

- ۲۱ ..... تشکیک ۱/۲: جزئی بودن خیال
- ۲۳ ..... تشکیک ۲/۲: تعریف و تقسیم کلی و جزئی
- ۲۵ ..... تشکیک ۳/۲: کلی بودن لاشیء
- ۲۷ ..... تشکیک ۴/۲: کلی مشکک
- ۲۷ ..... تشکیک ۵/۲: مشکک بودن وجود

- تشکیک ۶/۲: وجود کلی طبیعی در خارج ۲۸
 تشکیک ۷/۲: تقسیم کلی، خارج از حقیقت افراد به لازم و مفارق ۳۱

نسب اربع

- تشکیک ۱/۳: تحقق یا عدم تحقق نسبت تساوی بین دو کلی ۳۳
 تشکیک ۲/۳: رابطه نقیض دو کلی مساوی به ۳۵
 تشکیک ۳/۳: نسبت بین نقیض عام و خاص مطلق ۳۸
 تشکیک ۴/۳: تعمیم نسب اربع میان هر دو مفهوم کلی ۴۰
 تشکیک ۵/۳: وابستگی وقوع اعم به وقوع اخص ۴۱

کلیات خمس

- تشکیک تعمیم کلیات خمس ۴۲

حد و رسم

- تشکیک ۱/۵: حد و رسم: بطلان اکتساب و فکر ۴۴
 تشکیک ۲/۵: انحصار افاده تصور در حد ۴۴

ب. مباحث تصدیق، قضایا و حجت

مبادی موصل تصدیقی

- تشکیک ۱/۱: اخذ قابلیت و احتمال صدق و کذب در تعریف قضیه ۴۷
 تشکیک ۲/۱: حکم بر مجهول مطلق ۵۱
 تشکیک ۳/۱: لزوم تحقق موضوع در قضیه موجهه صادق ۵۲
 تشکیک ۴/۱: لزوم تقیید افراد موضوع به قید امکان ۵۴

قضایای شرطیه

- تشکیک ۱/۲: تشکیل لزومیه متصله به وسیله ممتنعات ۵۷
 تشکیک ۲/۲: انعکاس‌پذیری موجهه کلیه لزومیه مرکب از مقدم کاذب و تالی کاذب ۵۹

- تشکیک ۳/۲: صحت قضیه لزومیه جزئیه ۶۱
 تشکیک ۳/۲: منفصله حقیقیه بودن العدد اما زوج اما فرد ۶۳
 تشکیک ۴/۲: سه‌بخشی بودن منفصله حقیقیه ۶۴

قضایای موجهه

- تشکیک ۱/۳: اخص بودن مشروطه عامه از عرفیه عامه ۶۵

عکس

- تشکیک ۱/۴: انعکاس سالبه کلیه به سالبه کلیه ۶۷
 تشکیک ۲/۴: انعکاس موجهه جزئیه به موجهه جزئیه ۶۹
 تشکیک ۳/۴: انعکاس مشروطه به عرفیه عامه ۶۹

تناقض

- تشکیک ۱/۵: اخص بودن نقیض اعم از نقیض اخص ۷۰
 تشکیک ۲/۵: وحدات ثمانیه ۷۱
 تشکیک ۳/۵: موجهه جزئیه بودن نقیض سالبه کلیه ۷۲

قیاس

- تشکیک ۱/۶: لزوم تکرار حد وسط در قیاس ۷۳
 تشکیک ۲/۶: لزوم رعایت دو شرط ایجاب صغری و کلیت کبری در قیاس شکل اول ۷۵
 تشکیک ۳/۶: منتج بودن قیاس به طور کلی ۷۷
 تشکیک ۴/۶: تبعیت نتیجه از اخص مقدمتین ۷۸
 تشکیک ۵/۶: قیاس خلف و منتج بودن آن ۷۹
 تشکیک ۶/۶: حصر حجت (قیاس، استقراء، تمثیل) ۸۰

نص الرساله (متن عربی رساله)

- مقدمة المؤلف ۸۵
 باب التصورات ۸۵
 باب التصدیقات ۹۸
 حواشی المؤلف علی المتن ۱۱۵

۱- اهمیت منطق در علوم دینی و فلسفی ۲۱۶

۲- منطق در فلسفه اسلامی ۲۱۶

۳- منطق در فلسفه غرب ۲۱۶

۴- منطق در فلسفه معاصر ۲۱۶

۵- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۶- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۷- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۸- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۹- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۱۰- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۱۱- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۱۲- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۱۳- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۱۴- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۱۵- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۱۶- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۱۷- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۱۸- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۱۹- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

۲۰- منطق در فلسفه اسلامی معاصر ۲۱۶

در این رساله، به بررسی اهمیت منطق در فلسفه اسلامی و فلسفه غرب پرداخته شده است. منطق به عنوان یکی از پایه‌های اصلی فلسفه، در سده‌های گذشته مورد توجه قرار گرفته است. در این رساله، به بررسی اهمیت منطق در فلسفه اسلامی و فلسفه غرب پرداخته شده است. منطق به عنوان یکی از پایه‌های اصلی فلسفه، در سده‌های گذشته مورد توجه قرار گرفته است.

مقدمه‌ی مترجم

هدف اصلی رساله حاضر که توسط شیخ عبدالله گیلانی یکی از عالمان و منطقدان‌های عصر صفوی - در سال ۱۱۵۴ ه.ق - با عنوان «الرسالة المحیطة بتشکیکات فی القواعد المنطقیة مع تحقیقها» نگاشته شده است، ارائه پارادوکس‌ها (تناقض‌ناها) و شبهات منطقی به قصد پاسخگویی بدانها بوده است و در این راه ۲۲ شبهه مربوط به تصورات و ۲۲ شبهه در ارتباط با مبحث تصدیقات جمعاً به ۴۴ شبهه و تناقض‌نا مطرح و پاسخگویی شده است.

از آنجا که فهم این رساله و حل شبهات مزبور مستلزم فهم دوره‌ای کامل از منطق صوری است نگارنده آن را برای تدریس منطق قدیم در مقطع کارشناسی ارشد مناسب تشخیص داد و به تدریس آن پرداخت و به جهت کم‌نظیر بودن این رساله در موضوع مورد بحث و لزوم استفاده همه پارسی‌زبانان به ترجمه و شرح آن اقدام شد. در طی کار واضح شد که رساله از چند لحاظ قابل تکمیل است:

اول از جهت تنظیم و دسته‌بندی شبهات که علیرغم دسته‌بندی مناسب در دو بخش (تصور و تصدیق) اما نحوه چینش شبهات ذیل هر عنوان تا حدی آشفته و پراکنده به نظر می‌رسید.

دوم برخی جواب‌ها نیاز به توضیح و رفع ابهام داشت که یا در ضمن متن در قالب

۱. اصل رساله در مجموعه منطق و مباحث الفاظ (مجموعه متون و مقالات تحقیقی) به اهتمام مهدی محقق و توشیهیکو ایزوتسو (تهران ۱۳۵۳، مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه مک‌گیل، تهران) در صفحات ۳۵۹ تا ۳۹۵ با تصحیح و تحریر دکتر علی‌اشرف اسلامی منتشر شده است.

بین‌الهللین و یا ذیل عنوان «توضیح مترجم» (در ۱۰ مورد در شرح مفاد پاسخ مؤلف) در پایان هر شبهه بدان پرداخته شد.

سوم برخی جواب‌ها نارسا یا ناکافی به نظر می‌رسید یا آنکه امکان ارائه پاسخی دقیق‌تر به شبهه وجود داشت که نگارنده تا حد وسع خویش به تکمیل پاسخ‌ها ذیل عنوان «جواب مترجم» (در ۳۴ مورد از شبهات مطرح‌شده) پرداخت.

چهارم از آنجا که تصحیح رساله بنا به گفته مصحح محترم براساس یک نسخه (نسخه شماره ۴۵۱۸ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران) انجام شده است و البته حواشی مؤلف آن نیز متأسفانه نقل نشده است (جمعاً ۴۵ حاشیه) و چون نگارنده نیز به نسخه دیگری از آن دست نیافت لازم دانسته شد برای تصحیح برخی اغلاط مطبعی یا غیر مطبعی راه‌یافته در نسخه تصحیح‌شده رجوعی دوباره به نسخه خطی نماید. بنابراین با مراجعه به نسخه مزبور و نقل حواشی مؤلف رساله درصدد تکمیل آن برآمد که ترجمه حواشی مزبور نیز در پاورقی با تصریح به نام مؤلف در صفحات ترجمه افزوده شده است.

کلمات واردشده در بین‌الهللین در متن عربی مربوط به تصحیح‌های قیاسی و پیشنهادی نگارنده و شماره‌های موجود در بین‌الهللین در متن عربی مربوط به حواشی مؤلف است. در انتها از همکار گرامی دکتر علیرضا فاضلی که در استنساخ حواشی شارح از نسخه خطی کتاب تقبل زحمت نمودند و نیز زحمات سرکار خانم منصوره رحمانی کارشناس ارشد فلسفه اسلامی که در تکمیل ترجمه متن کوشیده است تشکر و قدردانی می‌شود.

سعید رحیمیان

خردادماه ۱۳۹۱

مقدمه‌ی مؤلف

به نام خداوند بخشایشگر مهربان

حمد خدای راست که مهربان و آمرزشگر گناهکاران است و درود بر پیامبر باد که جداکننده‌ی حق است از باطل و بر آل او و اصحابش آنها که در ایمان پیشی گرفتند. و اما بعد چنین گوید کمترین مردم از حیث استحقاق پاداش و بیشترین آنها از جهت استحقاق کیفر عبدالله گیلانی:

این رساله‌ای مشتمل بر شبهه‌ها و تشکیک‌های مطرح در باب قواعد منطقی همراه با تحقیق و پاسخ بدانهاست که آن‌را در طی سال‌ها و گذر ماه‌ها و روزها - برای اهل ایمان که دل‌هاشان به معرفت اطمینان دارد نه برای اهل شبهه و عداوت - جمع‌آوری نمودم.

خداوند خود یاریگر است و بدو تمسک نموده و بر او توکل می‌کنم.